

<https://doi.org/10.62837/2025.7.81>

ADİLƏ FƏRGÜZADOVA
Bakı Dövlət Universiteti, Şərqsünaslıq
fakültəsinin dissertantı
email: adile.farguzadova@mail.ru
<http://orcid.org/0009-0001-1692-6284>

ŞƏHRIYARIN FARSCA “DIVAN”INDA KONTAKT TƏKRAR MODELLƏRİ

Giriş:

Şəhriyarın farsdilli “Divan”ı klassik Şərq poeziyasının ən gözəl və zəngin nümunələrindən biri kimi, poetik strukturlarda təkrar modellərinin çoxşaxəli və funksional şəkildə tətbiqi ilə seçilir. Bu təkrar modelləri arasında kontakt təkrar xüsusi yer tutur. Kontakt təkrar - dilçilikdə və ədəbi tədqiqatlarda işlədilən mühüm bir anlayış olmaqla - bir sözün, ifadənin və ya konstruksiyanın ardıcıl şəkildə və ya çox yaxın məsafədə təkrar edilməsini bildirir. Bu təkrar forması məndə ritmik bütövlük, emosional vurğu və stilistik ahəng yaratmaq baxımından olduqca əhəmiyyətlidir.

Şəhriyarın qəzəllərində kontakt təkrarlar, bir tərəfdən, poetik ahəngin və musiqililiyin gücləndirilməsi funksiyasını daşıyır, digər tərəfdən isə ideyanın vurğulanması, emosional təsirin artırılması və simvolik mənaların dərinləşdirilməsi üçün mühüm bir vasitə rolunu oynayır. Məsələn, bir sözün iki və ya daha çox dəfə ardıcıl işlədilməsi oxucunun həmin məqama diqqətini yönəltməklə yanaşı, poetik ifadənin ritmində də bir dinamizm və təsir gücü yaradır.

Bu tip təkrarlar vasitəsilə Şəhriyar öz bədii üslubunu daha da zənginləşdirərək, şeirə melodik və musiqili bir axıcılıq, həmçinin semantik güc qazandırır. Kontakt təkrarın tətbiqi, xüsusilə qəzəl janrında olduqca effektivdir. Çünki bu janrda fikirlərin daha qısa və poetik şəkildə ifadəsi tələb olunur və təkrar vasitəsilə fikrin gücləndirilməsi, emosional gərginliyin artırılması və yadda qalma dərəcəsinin yüksəldilməsi mümkündür.

Bundan əlavə, Şəhriyarın kontakt təkrarlar vasitəsilə daxili diskurs qurması, yəni bir misradan digərinə keçərkən eyni ifadə və ya sözün təkrarına yer verməsi də, məndaxili əlaqəliliyi təmin edir. Bu da göstərir ki, kontakt təkrar sadəcə estetik və ya fonetik deyil, eyni zamanda strukturlaşdırıcı və məntiqi əlaqələndirici funksiyaya da malikdir.

Şəhriyarın “Divan”ındakı kontakt təkrarlar sadəcə bir ədəbi bədii vasitə olmaqla qalmır, eyni zamanda onun poeziyasının semantik dərinliyi, ritmik quruluşu və üslubi özünəməxsusluğunun təzahürü kimi çıxış edir. Bu təkrar forması vasitəsilə şair oxucunun diqqətini əsas məna mərkəzinə yönəldir və onu duyğusal baxımdan daha dərindən təsirləndirməyə nail olur.

با رنگ و بويت ای گل گل رنگ و بو ندارد/ با لعلت آب حیوان آبی به جو ندارد [5, 39]

(Ey gül, rəngin və ətrinə görə artıq gülün rəng və ətri qalmayıb, Sənin ləlinlə müqayisədə dirilik suyunun axarında bir damla belə su yoxdur.)

Bu beyt Şəhriyarın "Divan"ındakı poetik incəliklərin və təkrar modellərinin təzahür etdiyi gözəl nümunələrdən biridir. Xüsusilə kontakt təkrar baxımından beytin hər iki misrasında diqqətəlayiq struktur və mənalandırıcı təkrar elementləri müşahidə olunur. Kontakt təkrar – yəni bir sözün və ya ifadənin eyni kontekstdə, yaxın və ya ardıcıl mövqelərdə işlənməsi – burada həm semantik gücləndirmə, həm də poetik ritmin dərinləşdirilməsi baxımından uğurla tətbiq edilmişdir.

1. Birinci misrada təkrar:

"ای گل گل" – bu frazada "گل" (gül) sözü ardıcıl şəkildə təkrarlanmışdır. Birinci "gül" müraciət forması kimi ("ey gül"), ikinci isə əşyanın özü kimi işlənmişdir. Burada kontakt təkrar yalnız fonetik və vizual oxşarlıq yaratmır, həm də məzmunun dərinləşdirilməsi, sevgilinin müstəsna gözəlliyinin və təsir gücünün vurğulanması funksiyasını yerinə yetirir. "Ey gül" deyərək sevgiliyə müraciət edilir, ardınca isə vurğulanır ki, onun qarşısında adı gül artıq gül sayılmır.

Bu təkrar həm də semantik kontrast yaradır: əsl gözəllik sevgilidədir, adı gül isə onun yanında rəngsiz və qoxusuz qalır. Beləliklə, kontakt təkrar burada mübaligə və ideal obraz yaratmaq məqsədi daşıyır.

2. İkinci misrada təkrar:

"آب حیوان آبی" – burada da "آب" (su) sözünün iki dəfə işlənməsi kontakt təkrar nümunəsidir. "آب حیوان" – yəni "dirilik suyu" (əfsanəyə görə ölümsüzlük bəxş edən su) ilə müqayisədə "آبی" (bir su) sözünün işlənməsi təzadlı, lakin əlaqəli bir təkrardır. Şair burada deyir ki, sevgilinin ləlinin yanında hətta dirilik suyunun belə arxası susuzdur, yəni təsirsizdir.

Bu kontakt təkrar, şeirdə poetik hiperbolanı qüvvətləndirir, həmçinin məcazi sistemin içində mistik və romantik çalarlara yol açır. Eyni kökdən olan sözlərin belə işlədilməsi oxucuda ritmik bir harmoniya yaratmaqla yanaşı, söz oyunu effekti də doğurur.

Bu beytin hər iki misrasında istifadə olunan kontakt təkrar nümunələri təkcə sözlərin səthi təkrarı deyil, həm də dərin semantik və poetik funksiyalar daşıyır. Şəhriyarın kontakt təkrarlardan bu cür ustalıqla istifadə etməsi, onun poetikasının emosionallıq, ahəng və məna qatları baxımından zənginliyini göstərir. Bu tip təkrarlar şeirdə həm estetik gözəllik, həm ritmik axıcılıq, həm də fikir vurğusu yaratmaq üçün olduqca effektiv vasitədir.

گر آرزوی وصلش پیرم کند مکن عیب/ عیب است از جوانی کاین آرزو ندارد [5, 39]

(Əgər vüsəlinin arzusu məni qocaltsa eyib tutma, Vüsəlinin arzusu olmayan cavana bu eyibdir).

Bu beytdə Şəhriyarın kontakt təkrarından ustalıqla istifadə etməsi onun poetik yaradıcılığının yüksək səviyyəsini ortaya qoyur. Kontakt təkrar dilçilik və

ədəbiyyatda xüsusi bir funksiyaya malikdir; o, sözlərin və ifadələrin ardıcıl və yaxud yaxın mövqələrdə təkrarlanması vasitəsilə həm ritmik, həm semantik və həm də emosional təsir gücünü artırır. Bu beytdə də kontakt təkrar təhlil baxımından çox maraqlı nümunə təşkil edir.

1. Sözlərin yaxınlıqda təkrarı:

Beytin birinci misrasının sonundakı “عیب” (eyib) sözü ilə ikinci misranın başlanğıcındakı eyni sözün təkrarı kontakt təkrarın ən gözəl nümunəsidir. Bu təkrar həm səslənmə baxımından, həm də mənaca çox yaxın mövqedə yerləşərək, diqqəti həmin sözün daşdığı məzmunə çəkir. “Eyib” sözü şeirdə həm birinci misrada mühafizəkar, qadağanedicil bir mənə daşıyır, həm də ikinci misrada ona qarşı qoyulan fərqli, tənqidi mövqeyi gücləndirir.

2. Semantik funksiyası:

“Eyib” sözünün təkrarı vasitəsilə şair burada müqayisəli və dialoqun əsasını qoyur: birinci misrada arzusun qocalmağa səbəb olması təəssüf kimi ifadə edilir, ikinci misrada isə arzusu olmayan gəncin eyib olması iddia olunur. Bu qarşılaşdırma təkrarla daha da vurğulanır və oxucuya mənənin dərinliyini aydın şəkildə çatdırır.

3. Ritmik və emosional funksiyası:

Kontakt təkrar beytdə ritmikliyi artırır, şeirə musiqiilik və ahəng verir. “Eyib” sözünün bu şəkildə təkrarlanması beytdə müəyyən bir akzent yaradır ki, bu da duyğusal yüklənməni gücləndirir. Oxucu və ya dinləyici bu sözü diqqət mərkəzinə alır, bu da fikrin emosional təsirinin artmasına səbəb olur.

4. Üslubi mənə:

Bu tip kontakt təkrar şairin yaradıcılıq məharətini göstərir, onun fikri qurmaqda, mənəni vurğulamaqda və poetik ifadəni zənginləşdirməkdə necə bacarıqlı olduğunu nümayiş etdirir. Təkrar burada təkcə dilin struktur elementi deyil, həm də şeirin əsas mövzusunun – “arzu və eyib” kimi abstrakt anlayışların dialektik təhlilinin vasitəsidir.

Şəhriyarın bu beytində yaratdığı kontakt təkrar həm məzmunun dərinliyini artırır, həm də şeirin ritmik və emosional quruluşunu gücləndirir. Belə təkrarlamalar şairin fikrini daha qabarıq, daha təsirli və yadda qalan şəkildə ifadə etməsinə imkan yaradır. Akademik baxımdan, bu cür təkrarlar ədəbi mətnin quruluşunda *mənalı əlaqələrin və estetik harmoniya*nın yaradılmasında mühüm rol oynayır və şeir mədəniyyətinin poetik xüsusiyyətlərinin inkişafına xidmət edir.

Kontakt təkrar modellərinin qruplaşdırılması ədəbiyyatşünaslıq və dilçilik sahəsində şeir analizinin mühüm aspektlərindən biridir. Bu, şairin ifadə vasitələrinin sistemli şəkildə öyrənilməsi, mətdaxili əlaqələrin və poetik quruluşun dərk edilməsinə imkan verir. Kontakt təkrar — eyni söz və ya ifadələrin ardıcıl yaxud çox yaxın yerlərdə təkrar olunmasıdır. Bu cür təkrarlar ədəbi mətnin həm semantik, həm ritmik, həm də emosional effektini artırır.

1. Eyni sözlərin yan-yanə işlənməsi

Bu tip kontakt təkrar modelində eyni sözlər və ya ifadələr mətn daxilində bir-birinə çox yaxın mövqelərdə, bəzən hətta ardıcıl olaraq təkrar olunur. Bu, şeirin ritmini gücləndirir və oxucunun diqqətini həmin sözlərə çəkərək onların mənasını vurğulayır.

رقیبیت گر هنر هم دزدد از من من نخواهد شد/ به گلخن گرچه گل هم بشکفتد گلشن نخواهد شد [5,

44]

(Əgər rəqibin hünər belə oğurlasa məndən mən olmayacaq, Küllükdə gül açsa belə gülşən olmayacaq.)

Bu misralarda “من” (mən) sözü birinci misrada iki dəfə ardıcıl təkrar olunur. Bu təkrar şəxsiyyətin möhkəmliyini, daxili qətiyyəti və iradəsini gücləndirir. Eyni zamanda “نخواهد شد” (olmayacaq) ifadəsi misraların sonunda təkrar edilərək qərarlılığı vurğulayır. Bu kontakt təkrar oxucunun şairin mənəvi mövqeyini daha dərinə qavramasına şərait yaradır.

یاد ایام جوانی جگرم خون می‌کرد/ خوب شد پیر شدم ککم و نسیان آمد [5, 48]

(Cavanlıq günlərinin xatirəsi ciyərimi qan edirdi, Yaxşı oldu az-az qocaldım və unutqanlıq gəldi.)

Bu beytdə isə “یاد” (xatirə), “ایام جوانی” (cavanlıq günləri) və “نسیان” (unutqanlıq) sözləri ilə vaxt və duyğu ilə bağlı təsvirlər bir-birinə çox yaxın yerləşir. Təkrar burada şairin keçmiş acı xatirələrinin yaşanmasını və qocalma ilə gələn rahatlamayı vurğulamaq üçün istifadə olunur. Sözdəki və məzmununda təkrar hiss və duyğuların güclənməsinə xidmət edir.

Eyni zamanda bu beytdə “کم کم” sözü də kontakt təkrara nümunə olaraq göstərilə bilər.

Kontakt təkrarın eyni sözlərin yan-yana işlənməsi modeli şeir mətni üçün çox güclü poetik vasitədir. Bu model vasitəsilə şair həm ritmik struktur yaradır, həm də əsas ideyanın vurğulanmasını təmin edir. Şəhriyar kimi böyük ustadlar bu təkrar növündən məharətlə istifadə etməklə, şeirlərində həm mənə dərinliyini, həm də emosional təsiri artırmışlar. Bu səbəbdən, kontakt təkrarın bu forması ədəbi tədqiqatlarda geniş analizə və xüsusi diqqətə layiqdir.

1. Fonetik baxımdan oxşar sözlərin təkrarı:

Fonetik baxımdan oxşar sözlərin təkrarı — poeziyada səs uyğunluğu və musiqililik yaratmaq üçün istifadə olunan əsas vasitələrdən biridir. Bu təkrar forması yalnız məzmunun deyil, eyni zamanda formal gözəlliyin qurulmasına xidmət edir. Bu növ təkrar, sözlər arasında səsleşmələr, alliterasiya (eyni və ya oxşar səslərin təkrarı) və assonans (sait səslərin təkrarı) vasitəsilə qurulur. Beləliklə, fonetik təkrar mətndə ritmik struktur formalaşdırmaqla yanaşı, emosional təsir gücünü də artırır və şeirin yadda qalmasını asanlaşdırır.

از کید مه و مهر به راحت نکند خواب/ آن کس که در این منزل ناپاب برآمد [5, 49]

(Ay və günəşin hiyləsindən yuxusu rahat olmur, O kəs ki, bu mənzilə layiq olmayan halda gəlmişdir).

Bu beytdə fonetik baxımdan “مه” (meh – ay) və “مهر” (mehr – günəş) sözləri arasında səsləşmə var. Hər iki söz eyni kökdən gələn, təbiət və göy cisimləri ilə bağlı anlayışlardır. Bu fonetik yaxınlıq həm mənə əlaqəsi yaradır, həm də beytdə eyni səslərin təkrarı ilə ahəng və melodik axın formalaşdırır. Eyni zamanda “ منزل ناباب ” ifadəsindəki “ب” və “م” səslərinin təkrarı səs harmoniyasını daha da gücləndirir. Burada fonetik təkrar, ahəng yaratmaqla yanaşı, ironik məzmunu da vurğulayır: kainatın (ay və günəşin) hiyləsi qarşısında belə bir mənzilə “nabab” (layiq olmayan) bir şəxsin çıxması, həm sosial, həm də mənəvi bir tənqid məqamıdır. Bu isə fonetik və semantik təkrarın birlikdə işlədiyi uğurlu nümunədir.

مر از سبز خط و چشم مستش آید/در این بهار که بر سبزه می‌گسارانند [5, 50]

(Mən yaşıl xətti və məst gözünü xatırlayıram, Bu baharda yaşıllıqda mey içirlər.)

Bu beytdə isə “سبز” (səbz – yaşıl), “سبزه” (səbzə – yaşıllıq) və “بهار” (bahar – bahar fəslə) sözləri arasında həm fonetik, həm də leksik əlaqə var. Xüsusilə “s” və “z” səslərinin təkrarı həm alliterasiyanı, həm də vizual və emosional təsviri gücləndirir. Burada fonetik oxşarlıq yalnız musiqililik yaratmaqla kifayətlənmir, həm də obrazı – gözəlin yaşıllımtıl xətti və onunla bağlı xatirəni – daha canlı şəkildə təqdim edir.

Şairin “çəşm-e məst” (məşhur şərablı baxışlar) və “meygosaranənd” (mey içənlər) sözləri vasitəsilə yaratdığı fonetik və semantik paralellər həm mövsümi, həm də əxlaqi/emosional aspektdə beytdə dərinlik yaradır.

Şair bu beytdə özünün mənəvi və ruhi dünyasını başqalarının dünyəvi əyləncələrindən fərqləndirərək təsvir edir. Digərləri baharın gözəlliyindən istifadə edib yaşıllıqlar içində mey içərək şənəndikləri bir vaxtda, şair bu mənzərədən fərqli olaraq məst gözləri və yaşıl xətti — yəni bir sevgilinin fiziki və ruhani gözəlliyini — xatırladığını bildirir. Burada poetik təsvirlərlə yanaşı, bədii ifadə vasitələrinin istifadəsi, xüsusən də kontakt təkrar forması, diqqəti cəlb edir.

Beytin əsas vurğu nöqtələrindən biri “آید یاد” (xatırlayıram) ifadəsindəki sözlərin fonetik və semantik yaxınlığıdır. “آید” (ayəd) – gəlmək, yadına düşmək; “یاد” (yad) – xatirə, xatırlama mənalarını verir. Hər iki söz həm səs baxımından, həm də məzmun baxımından bir-birinə yaxındır. Bu isə klassik ədəbiyyatda kontakt təkrar adlanan təkrar modelinə gözəl bir nümunədir.

Kontakt təkrarın bu formasında ardıcıl gələn iki söz tərkibində eyni və ya çox oxşar səslər iştirak edir, lakin bu sözlər müxtəlif leksik mənalar daşıyır. Bu, təkə formal bir bənzərlik yaratmaqla qalmır, həm də poetik mətnin semantik dərinliyini və estetik təsirini artırır. Beləliklə, şair burada fonetik paralellikdən istifadə etməklə emosional təsiri gücləndirir, oxucunun diqqətini həm xatirəyə, həm də xiffət duyğusuna yönəldir.

Əlavə olaraq, bu təkrar forması şeirin ritmini və melodik axarını da dəstəkləyir. “آید یاد” ifadəsindəki aydın və ahəngdar səslənmə beytdəki digər musiqili elementlərlə harmonik bir struktur yaradır. Bu da Şəhriyarın dil üzərindəki sənətkarlıq qabiliyyətini və poetik zövqünü bir daha təsdiq edir.

Bu kontakt təkrar nümunəsi sadəcə texniki bir üsul kimi deyil, poetik dərinlik və emosional yük daşıyan bir vasitə kimi çıxış edir. Bu kimi təkrar modelləri Şəhriyarın poetikasında mətni yalnız formal deyil, eyni zamanda mənəvi və estetik baxımdan da zənginləşdirən əsas elementlərdən biridir.

Fonetik təkrar şairin dilə estetik yanaşmasını göstərən önəmli vasitədir. Burada məqsəd sadəcə musiqilik yaratmaq deyil, həm də poetik mətnin daxili harmoniyasını qurmaq, oxucuya həm məzmun, həm forma baxımından estetik zövq aşılamaqdır. Şəhriyar bu növ təkrarlardan ustalıqla istifadə etməklə klassik poeziyada həmən tanınan, anlaşılan və zövq verən poetik dillə danışır. Bu da onun yaradıcılığını forma və məzmun baxımından yüksək səviyyəyə daşıyır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Adilov Musa. Azərbaycan dilində sintaktik təhlillər. Bakı: Elm və təhsil, 2019, 416 s.
2. Adilov Musa. Azərbaycan dilində təqlidi sözlər. Bakı: Elm və təhsil, 2019, 416 s.
3. Şəfəq Əlibəyli. Füzulinin farsca divanı: linqvo-poetik özəlliklər. Bakı: "Nafta-press" nəşriyyatı, 2008, 353 s.
4. انوری حسن، احمدی گیوی حسن. دستور زبان فارسی، جلد دوم، تهران: انتشارات فاطمی، 404 ص.

5. <https://ganjoor.net/shahriar>

Адила Фаргюзадова, диссертант факультета востоковедения Бакинского государственного университета Модели контактных повторов в персидском «Диване» Шахрияра Резюме

Контактные повторы в газелях Шахрияра, с одной стороны, выполняют функцию усиления поэтической гармонии и музыкальности, а с другой — служат важным средством акцентирования идеи, усиления эмоционального воздействия и углубления символического смысла. Например, многократное последовательное употребление одного и того же слова не только привлекает внимание читателя к определённом смысловому узлу, но и придаёт ритму поэтического высказывания динамику и выразительную силу.

Благодаря использованию таких повторов Шахрияр обогащает свой художественный стиль, наделяя поэтический текст мелодичным, музыкальным течением, а также семантической глубиной. Применение контактного повтора особенно эффективно в жанре газели, поскольку данный жанр требует краткой и поэтической формы выражения мыслей, а повтор служит средством усиления идеи, повышения эмоционального напряжения и степени запоминаемости текста.

Ключевые слова: контактный повтор, Диван, Шахрияр, стиль, синтаксис.

**Adila Farguzadova, PhD candidate at
Faculty of Oriental Studies, Baku State University
Contact repetition patterns in Shahriyar's Persian Divan**

Abstract

In Shahriyar's ghazals, contact repetition serves a dual function: on the one hand, it enhances poetic harmony and musicality; on the other hand, it acts as a significant means of emphasizing the central idea, intensifying emotional impact, and deepening symbolic meanings. For instance, the successive repetition of a word two or more times not only draws the reader's attention to a particular semantic point but also generates rhythmical dynamism and expressive strength within the poetic expression.

Through the use of such repetitions, Shahriyar enriches his literary style, endowing his poetry with melodic and musical fluidity as well as semantic depth. The application of contact repetition is particularly effective in the ghazal genre, where ideas are expected to be conveyed in a concise and poetic form. Repetition strengthens the conveyed message, heightens emotional tension, and increases the memorability of the poetic text.

Keywords: contact repetition, Divan, Shahriyar, style, syntactic

Rəyçi: F.e.d. Şəfəq Əlibəyli